

KORTÁRSUNK, HUSSERL

Tanulmányok a 150 éves
Edmund Husserl filozófiájáról

Szerkesztette
VARGA PÉTER ANDRÁS - ZUH DEODÁTH

Budapest, 2013

 E L T E
E Ö T V Ö S
K I A D Ó

4. HUSSERL ÉS A MAGYAR FILOZÓFIAI HAGYOMÁNY

LENGYEL ZSUZSANNA MARIANN

SZILASI VILMOS ÉS A HUSSERLI FENOMENOLÓGIA¹

1. BEVEZETÉS

A nálunk kissé megkésve, a 70-es, 80-as években, Sartre, Husserl és Heidegger újrafelfedezésével induló, és még napjainkban is tartó, második fenomenológiai hullámot megelőzte a fenomenológiai filozófia első magyarországi megjelenése, amely a 20. század első felére tehető. E korszak fenomenológiai recepciójának egyik fő jellegzetessége, hogy miközben a Heideggerrel kapcsolatos filozófiai reflexiók még szórványosak maradtak, a husserli fenomenológia recepciója már viszonylag széles körű volt a hazai filozófiai közéletben. Elegendő csupán arra gondolnunk, hogy 1938. december 13-án az akkori legjelentősebb magyar filozófusok részvételével (Baránszky-Jób László, Lehner Ferenc, Mátrai László, Pozsonyi Frigyes, Révay József és Brandenstein Béla hozzászólásaival) a Magyar Tudományos Akadémián a Magyar Filozófiai Társaság már vitafórumot rendezett a husserli fenomenológia kritikai méltatására.² Noha számos gondolkodó világosan mutatta Husserl hatását, többek között Zalai Béla, Enyvári Jenő, Lukács György, Pauler Ákos, Somogyi József, Mannheim Károly, Schütz Antal és Sík Sándor is, általában mégis az eltávolodás, a distancia és a kritikai újraértelmezés jellemezte a husserli filozófia hazai recepcióját, amelynek elsődleges célja a saját filozófiai szempontok megvalósítása volt, így nem nagyon akadt olyan gondolkodói kísérlet, amely közvetlenül elkötelezettje lett volna e fenomenológiai

¹ Jelen dolgozat az Edmund Husserl születésének 150. évfordulója alkalmából rendezett konferencián elhangzott előadás bővített változata. A tanulmány az MTA-ELTE Hermeneutika Kutatócsoport keretében az MTA TKI támogatásával készült. Előzetes kutatásaimat a MÖB, Collegium Hungaricum fiatal kutatói ösztöndíja támogatta 2010-ben.

² SOMOGYI 1939: 82–94.

gondolkodásnak. Szilasi részéről azonban egy, Husserl fenomenológiájához közelítő, azt továbbértelmezni törekvő mozgást figyelhetünk meg, amely feladatának tekintette annak tudományelméleti kérdésekre való vonatkoztatását is.

A fiatal Szilasi magyarországi pályakezdése az 1910-es években még nem kapcsolódik közvetlenül későbbi fenomenológiai törekvéseihez. Korai dolgozataiban inkább Platón-kutatónak mutatkozik, aki Lukács művészetfilozófiai és Zalai rendszerelméleti munkáiból nyer ösztönzést. Gondolkodásában a fenomenológia csak annyiban van jelen, hogy *A tudati rendszerezés elméletéről* című tanulmányában, amelyet barátja, Zalai Béla emlékének szentelt, már Meinong tárgyelméletével (*Gegestandstheorie*) foglalkozik, amelynek pszichológiaellenessége hatott Husserlre, így hozzájárult a fenomenológia megszületéséhez.³

Szilasi 1918/19-ben még Budapesten filozófiaprofesszor, 1919 után azonban, elhagyva Magyarországot, a Husserl által alapított, freiburgi Filozófiai Intézetben lett tanítvány és munkatárs, a 30-as években svájci tartózkodása alatt Ludwig Binswangerrel való barátsága révén a fenomenológiai pszichológiával ismerkedik, majd sikertelen hazatérési kísérlete után, 1947-től 1961-ig, Husserl és Heidegger utódaként, a freiburgi egyetem filozófia tanszékén tanít.⁴ E nálunk alig ismert gondolkodót a nemzetközi irodalom ma is a legnevesebb Husserl-tanítványok között tartja számon. Gadamer már egyik 1960-as írásában megjegyzi, hogy miközben jó néhányan nem találtak hozzáférést a husserli fenomenológia kutatói komolyságához, Wilhelm Szilasi – Martin Heideggerrel, Oskar Beckerrel és Fritz Kaufmann-nal együtt – azok közé tartozott, akik arra törekedtek, hogy a fenomenológia örökségét összekapcsolják az új, radikális kérdések iránti odaadásukkal.⁵

Szilasi több tanulmányban is foglalkozott Husserl tanainak összefoglaló ismertetésével. Első Husserl-cikke a Nyugat 1930-as évfolyamában jelenik meg, Babits kérésére.⁶ *Macht und Ohnmacht der Geistes (A szellem ereje és erőtlensége)* című, későbbi kötetében már kifejezetten azzal foglalkozik, hogyan függ össze Platón és Arisztotelész gondolkodása Husserl és Heidegger fenomenológiai látásmódjával.⁷ Ezt követően 1959-ben jelent meg Szilasi legjelentősebb

³ Lásd SZILASI 1919.

⁴ Szilasi hazatérési szándékáról lásd bővebben lásd FEHÉR M. 1985: 272–313; FEHÉR M. 1991: 292. skk., Szilasi Husserlhez való viszonyáról lásd még: BABITS–SZILASI 1980.

⁵ Vö. GW 10, 427.

⁶ Lásd: SZILASI 1930. A cikk már korábban elkészült, megjelentetése azonban elhúzódtott. Szilasi időközben a tanulmány átdolgozását fontolgatta, s némiképp a szöveggel kapcsolatos koncepciója is megváltozott, ezért közli Babitscsal: „A tanulmány úgyse igazán Husserlről szól, s joggal viseli e címet. Inkább rövid és sematikus bevezetés a filozófiába, s tárgyalása a metafizika alapproblémáinak.” (BSZL 129)

⁷ SZILASI 1946.

és legátfogóbb Husserl-interpretációja, az *Einführung in die Phänomenologie Edmund Husserls* című kötet.⁸ Ugyanebben az évben Szilasi ünnepi beszédet is mondott a filozófus 100. születésnapjának évfordulójára, először július 10-én, a frankfurti egyetemen, majd december 11-én, a zürichi egyetemen. Az előadás azonban már nem csupán a Husserl-kötet rövid kivonata, hanem annak továbbgondolása is, amelynek végső verziója *Werk und Wirkung Husserls (Husserl műve és hatása)* címmel 1961-ben jelent meg a *Philosophie und Naturwissenschaft* című gyűjteményes kötetben.⁹ Ezenkívül Szilasi nevéhez kapcsolódik *A filozófia mint szigorú tudomány* legelső, 1965-ös kiadása, valamint a kötethez írt részletes tartalmi elemzés és utószó is. Szilasinak a német Husserl-recepcióra gyakorolt hatása felől pedig korántsem lényegtelen, hogy e kötet sokáig az egyik legelérhetőbb Husserl-kiadás volt, és ennek megfelelően sokan hivatkozták.¹⁰ E szövegekből világosan kitűnik, hogy Szilasi Husserlhez való viszonyát erőteljesen befolyásolta a heideggeri fenomenológia ontológiai alapállása.

2. SZILASI HUSSERL-RECEPCIÓJA

Jelen tanulmányom célja Szilasi Vilmos említett írásaiból kiindulva elsősorban nem Husserl és Szilasi párhuzamos olvasása (bár ez is termékeny megközelítés volna), hanem e szövegek alapján annak bemutatása, hogy Szilasi felől milyen kép bontakozik ki a husserli fenomenológiáról. Ez az értelmezés mennyire kapcsolódik közvetlenül Husserlhez, mennyire átfogó, és mennyire termékeny megközelítés a korabeli Husserl-kutatás vonalában?

Az adott keretek között nem áll módomban e recepciót teljes részletességgel bemutatni, csupán a figyelmet szeretném felhívni azokra a pontokra és hangsúlyokra, amelyekben Szilasi Husserl-értelmezésének a jelentőségét látom. Elsősorban arra a kérdésre szeretnék választ adni, hogy Szilasi árnyalhatja-e még a husserli fenomenológiáról formálódott képet. Így talán annak megválaszolásához is közelebb kerülhetünk, hogy ma, amikor a számtalan újdonságot hozó Husserl-kutatás eredményei már nyilván meghaladták az 1950-es évek Husserl-recepcióját, miért érdemes, sőt érdemes-e egyáltalán Szilasi szövegeit elővenni. Ennek megfelelően Szilasi és a husserli fenomenológia viszonyát elsősorban nem a részaspektusok felől vizsgálom, hanem átfogóbb pillantást szeretnék vetni e vonatkozásokra. Megközelítésem nem titkolt célja azonban az, hogy az így adódó összefüggések

⁸ SZILASI 1959.

⁹ SZILASI 1961.

¹⁰ Köszönöm, hogy ennek jelentőségére Varga Péter András felhívta a figyelmemet.

fontos adalékul szolgálhatnak a husserli fenomenológia specifikumainak további kutatása szempontjából is.

Szilasi interpretációjának egyik legszembetűnőbb vonása, hogy a Husserl-előadások legtöbbjét hallotta, mégis az volt a meggyőződése, hogy az eddig ismeretlen Husserl-művek hozzáférhetővé tételével a fenomenológia olyan alakban áll előttünk, amely tanítványként nem volt megismerhető. Szerinte a Husserl-kiadás révén ma már egy egészen új fenomenológiát ismerhetünk meg, mert most látható először az egész életműből, hogy Husserlt milyen szándékok vezették. És Szilasi Husserl-értelmezései e szándékokról szólnak.

Miközben a hazai Husserl-recepció fő hivatkozási pontja – Somogyi József fenomenológiaértelmezését kivéve – még a *Logikai vizsgálódások* szövege, Szilasi már a husserli fenomenológia egészéről igyekszik képet adni. Bár elismeri, hogy Husserl munkásságában három korszakot különböztethetünk meg, interpretációjában mégis inkább a leíró, a transzcendentális és a konstitutív vagy genetikus fenomenológia közötti összefüggés jelentőségét, a motívumok kontinuitását hangsúlyozza.¹¹ Mivel a husserli szövegekből kifejezetten az e cél elérését lehetővé tevő összefüggéseket világítja meg, nem foglalkozik a Husserl gondolati fejlődésében fellelhető ingadozásokkal.¹²

Elsőként azt a kérdést teszi föl, hogy mit jelent a három rész, nevezetesen a leíró, a transzcendentális megalapozó és a konstitutív-genetikus vizsgálódás a fenomenológia számára? Szilasi interpretációja e tekintetben azokkal az értelmezésekkel rokon, amelyek a transzcendentális fenomenológia módszereszményének egységét hangsúlyozzák, amelyet a tapasztalatfogalma világít meg talán a legjobban. Mint írja,

„Husserl a három részt összefüggő egészként szemlélte. Mindhárom cím a tapasztalatot érinti. A természetes-empirikus, a transzcendentális és konstitutív tapasztalatok alkotják egységükben a tényleges emberi tapasztalatot egymás kölcsönös kapcsolatában és megalapozásában [...]. Minden, amit tudunk e háromszintű, egységes tapasztalat teljesítménye.”¹³

¹¹ Vö. SZILASI 1959: 3–4.

¹² Mint írja: „Hozzá kell tenni, hogy [Husserl] írásainak tanulmányozását számos ellentmondás vagy ellentmondó megfogalmazás nehezíti. Ez egyfelől összefügg Husserl lassan tapogatózó előadásával, másfelől azzal, hogy az új publikációk is számos olyan megjegyzést tartalmaznak, amelyek csak a külön meditációt szolgálják. Nem érdemes azonban az ellentmondásokra koncentrálni. Ezek eltűnnek, ha az ember az egész művet képzeli el úgy, ahogy az most lehetséges. [...] Egy ilyen gondolkodói munka nem lehet egyszerű, nem lehet ellentmondásmentes. Amit Husserl csak a legboldogabb pillanataiban látott, az az, hogy a nagy mű elkészült.” (SZILASI 1961: 133)

¹³ SZILASI 1961: 117. skk.

A természetesség, a transzcendentális és a konstitúció között abban az értelemben számára nincs hierarchia, hogy e három tapasztalati mező együttesen alkotja a valódi tapasztalást. Mindegyiknek külön jelentősége van a tapasztalás folyamatában. A legfontosabb talán azt kiemelni, hogy Szilasi szerint nem az egyes rétegek egymásból való kivezetése történik, hanem arról van szó, hogy a valódi tapasztalásban miként jön létre e fenomenológiai rétegek egysége. Az interpretáció fő feladatának Szilasi ezért azt tekinti, hogy a három réteg vagy váltás összefüggését hagyja szóhoz jutni. Annak megértésére törekszik, hogy mi motiválja a három kutatási tendenciában a növekedést és a fokozódást, illetve mi kényszeríti ki a területek közötti átmenet szükségességét. Az ebből adódó legsajátságosabb probléma Szilasi számára: filozófiai orientációk számára miként tehető használhatóvá az a körülmény, hogy Husserl műve nem rendezhető sem a transzcendentális idealizmus cím, sem a transzcendentális objektivizmus jelszó alá, hanem egy figyelemre méltó eldöntetlenségben, vagy pozitívan szólva egy transzcendentális indifferenciában végződik.

Amikor Szilasi az egyes korszakok fő kérdéseit tárgyalja, akkor kifejezetten azokra a kontúrookra és körvonalakra figyel, amelyeket Husserl kutatásában az egyes periódusok (a leíró, a transzcendentális és a konstitutív fenomenológia) külön-külön elnyertek. Husserl *Logikai vizsgálódásai* alapján a leíró fenomenológia fő feladatának Heideggerhez hasonlóan az intencionalitás, a kategoriális szemlélet és az a priori megvilágítását tekinti. Az interpretáció fő hangsúlyai ezen a ponton nagyjából egészében az 1925-ös nyári szemeszterben tartott *Prolegomena*-előadás azon részletének nézőpontját tükrözik (GA 20), amelyben Heidegger a husserli fenomenológia számára pozitív mozzanatait tárgyalta.

Ezt követően a transzcendentális fenomenológiára vonatkozó részben, ahol Szilasi részletesen elemzi a redukció folyamatának négy lépését, alaptémaként az apodikticitás és evidencia problémáját nevezi meg.¹⁴ Szilasi interpretációjának egyik sajátossága, hogy a transzcendentális fenomenológiában rejlő látnens ontológiai vonatkozásokat hangsúlyozza. Jelzi, hogy a történeti dimenzió hogyan kerül be a husserli életműben a vizsgálódás körébe. Az 1930-ban megjelenő *Karteziánus meditációk* felől Heideggerrel ellentétben a transzcendentális redukcióban nem a karteziánus és neokantianus tradícióhoz való visszalépést látott. Az evidencia Husserlnél nem pusztán ismeretelméleti kategória, meggyőződés vagy belátás, hanem a tapasztalat funkciója, amely a dolog valóságának felfogásától függ. A döntő fogalom Szilasi szerint talán éppen ezért alapvetően nem a tudat szubjektív státuszának kiemelése, hanem a transz-

¹⁴ Lásd még SZILASI 1965: 90. skk.

cendencia kérdése.¹⁵ A transzcendentális fenomenológia lényegét pontosan abban látja, hogy „ha a redukció lépései megvalósulnak, akkor ezek az aktusok már nem az én cselekedeteim, hanem a szubjektív hozzám tartozás indexe nélkül tisztán felfoghatók”.¹⁶ Heideggerrel szemben Szilasi tehát mély benyomást tett a fenomenológia transzcendentális irányvétele, és ennek során megkísérelte nyomon követni Husserlt a transzcendentális redukció gondolati útján.¹⁷ Szilasinál a transzcendencia kétféle iránya körvonalazódik, de nem annyira Descartes és Husserl mentén, mint Paul Ricoeur-nél, számára inkább a kanti és husserli-heideggeri megközelítés áll egymással szemben.¹⁸ Ez az oka annak, hogy a husserli utat kezdettől fogva nem egy idealista fenomenológiai interpretáció, hanem egy teljességgel realiztikus fenomenológiai pozíció irányában értelmezte, amely számára egy ontológiailag meghatározott a priori vizsgálódásra ad lehetőséget.

Szilasi érvelését egészében úgy rekonstruálhatnánk, hogy nem értett egyet az akkoriban népszerű Husserl-kritikák egyikével sem. A korai recepciótörténetben a fenomenológia képe az idealizmus sémájában szilárdult meg, mivel az általános Husserl-képet még az első világháború előtti alkotói periódusából származó művei alakították ki: a *Logikai vizsgálódások* (1900/1901) és a transzcendentális fenomenológiai fordulat fő műve, *A tiszta fenomenológia és fenomenológiai filozófia eszméi*

¹⁵ Ezért írja, hogy „a problémát, amely az evidencia és tapasztalat kérdésében rejlik, a transzcendentális filozófia irányában lehet tovább fejleszteni” Husserl-nél „nemcsak az ego cogito evidens, hanem az ego éppúgy, mint a cogito evidens a maga számára. Elsősorban mégis a cogitatum evidens.” (SZILASI 1959: 55. skk.) „A létező létének bizonyosságára vonatkozó minden kérdés transzcendentális kérdés” (uo. 57). „Nem egyszerűen az énről van szó, hanem arról a totális valóságról, amelyben az én csak pólsként van megnevezve.” (SZILASI 1959: 60) „A transzcendentális nem a tudat képességeit nevezi meg. (...) A »transzcendentális« a primér intencionális aktusokban intendált tárgyiságot jelenti.” (SZILASI 1959: 66) Továbbá *A filozófia mint szigorú tudományhoz írott utószavában* is úgy fogalmaz, hogy „nemcsak a tudat szubsztancialitása válik szükségtelemmé, hanem szubjektumszerűségének szerepe is csak névleges. Valójában egy olyan terület, határok nélküli kontinuum jön létre [...] ami tiszta mozgásfogalmakkal fogható fel. A szubsztancia és szubjektum fogalmak többé nem tulajdonképpen gondolati instrumentumok.” (SZILASI 1965: 92)

¹⁶ SZILASI 1965: 92.

¹⁷ A heideggeri kritika Szilasi szerint célt téveszt, amennyiben Husserl számára a vizsgálódás tétje nem az intencionális aktusok léte, hanem az intencionális aktusok bizonyossága. A kérdés tehát nem a léte, hanem az evidenciára irányul. Husserl ontológiai kérdése nem az ittlét létmódját érinti, hanem az objektív realitásra irányul. Nem az ittlét az ontológiai probléma, hanem a cogitatum. (Vö. SZILASI 1959: 58. skk.) „Husserl újítása és forradalmisága pontosan abban áll, hogy nem a tudat létszerkezetével foglalkozik, hanem a tudat aktivitásával, következőképp a leírt aktusok teljesítményének jelentésével.” (SZILASI 1959: 72)

¹⁸ Szilasi pontosan úgy fogalmaz, hogy „bár Husserl a kanti irányelvekből indul ki, a transzcendentális tapasztalat fenomenológiai jelentése [...] alapvetően más” (SZILASI 1959: 71). „A fenomenológiának egészen más szándékai vannak.” (SZILASI 1959: 74)

(Első könyv, 1913, *Eszmék I*). Ezt a képet azonban Szilasi szerint alapjában változtatják meg a késői, publikált művek, ezért a *Formális és transzcendentális logika* (1929) mellett különösen fontos számára a *Karteziánus meditációk* (1930) és *Az európai tudományok válsága és a transzcendentális fenomenológia* (1936, *Válság*). Itt azonban meg kell jegyeznünk, hogy Szilasi számára már ismert lehetett az az idealizmus és realizmus probléma körül folyó vita is az 1930-as években, amelybe többek között Max Scheler és Martin Heidegger is bekapcsolódott. Mégsem a scheleri, hanem a heideggeri úton gondolja tovább a husserli fenomenológiát.

Ezek azok a körülmények, amelyek alapján Szilasi a fenomenológiát nem az újkantianus tudatfilozófia folytatásának tekintette, hanem transzcendentális ontológiának. 1959-es Husserl-könyvében úgy fogalmaz, hogy „a fenomenológia azáltal lép túl Kanton, hogy ő tulajdonképpen a transzcendentális tudat ontológia”. Egy másik helyen pedig az áll, hogy „a tudat ontológiájának rendszere”.¹⁹ Elsősorban azt emelném ki, hogy Szilasi valójában az életmű egységességének gondolatát hangsúlyozva, a kései Husserl konstitutív-genetikus vizsgálódásaiban, ezen belül az életvilág témájában nem látott semmilyen külön instanciát a transzcendentális fenomenológiával szemben. Ennek jelentőségére már akkor felfigyel, amikor a történetiség fenomenológiai problémája a Husserl-kutatásban még nem került előtérbe.²⁰ Szilasi szerint az életvilág problematikával Husserl nem fordulatot hajtott végre, hanem a tudás transzcendentális megalapozásának kérdését mélyítette el. Az életvilág témájának tematizálásával tehát a transzcendentális egóban megvalósuló alapvetés eszméjét erősítette meg. Husserl valójában azt igazolta, hogy a transzcendentális idealizmus adhat önmagának reális megalapozást. Szilasi olvasatában ugyanis a konstitúció teszi lehetővé, hogy a transzcendentális fenoménket reális önlétükben tapasztaljuk. Eszerint a konstitutív tapasztalat teremti meg a világi-empirikus és a transzcendentális tapasztalat egységét, amelyben feloldódik az immanencia és transzcendencia közötti ellentmondás, és létrejön a kettő adekvációjára, összhangja. Erre fenntartott filozófiai fogalomként Szilasi Leibniz mentén a kompossibilitást nevezi meg. Ezzel a fogalommal azt fejezi ki, hogy az idealizmussal szemben, a husserli kutatás szerint minden tapasztalásmód receptív. A konstitúció nem azonos az ész spontaneitásával, „nem az emberi tudatból eredő hozzátétel a tapasztalatban”, hanem „recipiált mozzanat, amely révén a fenomének úgy fogható fel, ahogy vannak”.²¹ A konstitutív lépések nem azt jelentik, hogy valamit szubjektíven konstruálok, hanem azt, hogy valami olyasmit,

¹⁹ SZILASI 1959: 12 és uo.

²⁰ Mint írja: „A növekvő Husserl-irodalom ellenére ezzel a nagy feladattal való utolsó heroikus küzdelmet nem vették figyelembe és nem is interpretálták.” (SZILASI 1965: 100)

²¹ SZILASI 1961: 121.

amit nem én konstituálok, egy sajátos konstitúcióban kell láthatóvá tennem. A tiszta ego teljesítményeként Husserl a természetes és transzcendentális öszshangját, kompossibilitását teszi tapasztalattá. Tehát a tiszta ego sem abszolút én, amely a semmiből konstituál, eloldva minden világi aktivitástól, Szilasi ezért helyezett speciális hangsúlyt a konstitúció receptív aspektusára. Olvasatában a husserli pozíció értelmezése így hangzik: „Husserl azt igazolja, hogy a transzcendentális megalapozás egysége maga a tapasztalat tárgya, vagyis az a megfelelő tapasztalásmódokban receptív módon fogható fel”.²² Az életvilág husserli konstitúciója Szilasi szemében nem valamiféle kritikai instancia, nem a transzcendentális fenomenológia eszméjével szemben fogalmazódik meg, hanem a tiszta én végső megalapozását jelenti. Akárcsak Ludwig Landgrebe és Paul Janssen, Szilasi is a kései Husserl teleológiátételét hangsúlyozza, vagyis alapvetően szemben áll azokkal a fenomenológiai kritikákkal, amelyek a redukció előtti és utáni világot radikálisan különbözőnek mutatják fel.

Ezek a hangsúlyok azonban azért erősödhettek föl Szilasi értelmezésében, mert Oskar Beckerhez hasonlóan ő is egyszerre volt Husserl- és Heidegger-tanítvány, aki a két filozófus törekvéseiben nem ellentétet látott, hanem a kettőt megpróbálta egymással összebékíteni. Heidegger munkáit nem a husserli transzcendentális fenomenológián kívüli, új filozófiai alapvetésnek gondolta, hanem folytatásnak, amely képes volt kimunkálni azokat a fenomenológián belüli kitüntetett problémákat, amelyekkel kapcsolatban Husserl nem végezte el a rendszeres munkát. Például a transzcendencia temporális struktúrájának heideggeri megvilágítása Szilasi szerint először adott alapot arra, hogy a transzcendentális viszony egészét tisztázzuk.²³ Felfogása szerint ezért a husserli fenomenológiáról a legtöbbet Heidegger előadásaiból és írásaiból tudhat meg az ember, mert – mint – írja „Heidegger korszakalkotó munkái tökéletes radikalitással vezették véghez mindazon tendenciákat, melyek Husserl gondolatait megalapozzák és összefűzik”.²⁴ Szilasi számára mindvégig meghatározó a tapasztalat konstitúciójának husserli ábrázolása, mivel ezen a módon szerinte Husserl minden jövő számára a tudományok szigorú alapvetését teljesítette, de úgy véli, hogy a tapasztalat totalitása „az értelemadással nem jellemezhető kimerítően”.²⁵ Szilasi ezzel alapvetően a *Lét és idő* egzisztenciális analitikájának optikáját juttatja érvényre.

²² SZILASI 1961: 123.

²³ SZILASI 1945: 99–101.

²⁴ SZILASI 1930, illetve BSZL 1980: 203.

²⁵ SZILASI 1945: 100.

3. FENOMENOLÓGIA ÉS TUDOMÁNYELMÉLET SZILASINÁL

Ezt követően röviden azt vizsgálom meg, hogy Szilasi saját filozófiai koncepciója hogyan kapcsolódott ténylegesen Husserlhez, vagyis a husserli fenomenológia miként járult hozzá, hogy Szilasi eljusson a legsajátabb gondolataihoz, amely már nem pusztán a husserli fenomenológia átvétele, hanem olyan alkotó adaptáció, amellyel Szilasi megpróbálja a fenomenológiának a tudományban betöltött szerepét feltárni.

Szilasi értelmezésének kritikai vonala a tudomány megközelítésében rejlik. Ha van valami, ami Szilasi műveiben eredeti gondolatként értelmezhető e Husserl-lal folytatott dialógusban, akkor az, véleményem szerint, nem más, mint hogy a saját útjából kiindulva megpróbálta továbbvinni azt, amit Husserl életvilág-problematikájának produktív momentumaként belátott. Mindenekelőtt Heidegger ontológiai kritikáját használta fel arra, hogy közelebb kerüljön az empirikus tudományok munkájához. Megkísérelte a fenomenológiát (mint transzcendentális ontológiát) transzcendentális pozitívizmusként értelmezni, és azt kifejteni, ami ebben az irányban benne rejlett Husserl radikális kérdésfeltevésének lehetőségeiben. Úgy is fogalmazhatunk, hogy Szilasi szerint Husserlnél a transzcendentális fenomenológia gondolati irányának életvilági megalapozása és alátámasztása megtörtént, de ugyanezen fenomenológia életvilági fordulatára vonatkozó kérdés továbbra is nyitott, amit Husserl nem dolgozott ki valamely kimerítő analízisben. A váltás abban rejlik, hogy Szilasi már nem a husserli transzcendentális fenomenológia legitimációs problémáját gondolja tovább, hanem a fenomenológiai fordulat problémáját, amely már teljesen más kérdés. Azt gondolja el, hogy a transzcendentális fenomenológia eszméje mennyiben jelenthet fordulatot a világi tudományokban, és hogyan gondolható el ez a fordulat. A transzcendentális fenomenológia jelentőségét alapvetően abban látja, hogy az előrevetíti és lehetővé teszi a tudomány mint pozitív létforma fogalmát. Az általa kidolgozott „a priori vagy transzcendentális realizmus” tehát a fenomenológiai filozófia tudományos gyakorlatba való visszafordulásának kérdését járja végig, mert a saját világ életvilági alakzatainak lehetséges típusait szerinte a szaktudományok írják le. Szilasi e sajátos elképzelése szerint a fenomenológiai és tudományelméleti kérdésfeltevés egymástól elválaszthatatlanná válik, mivel a filozófia a tudományok alakjában teljesül be. Szilasi úgy fogalmaz, hogy a filozófia nem képes a transzcendentális tárgyjelleg sokféleségének kutatását egyedül és csak önmaga révén teljesíteni. Ha a filozófia a tudománytól elszigetelődik, akkor spekulatív világszemlélethez vezet, amelyben félreértetté válik a világszemlélet lényege. A filozófia csak a tudomány

révén marad kapcsolatban a tapasztalással mint fenomenális mezővel.²⁶ Másfelől a tudomány sem adja fel az alapot, ellenkezőleg, „egyre nyomatékosabban konkretizálja a reális milétének [...] alapszerűségét, és szemlélhetővé teszi a megnevezhetetlent”.²⁷ A tudomány szerepét abban látja, hogy minden tudásnak a lehetséges tapasztalatra vonatkozó ismeretként kell adódnia, tehát transzcendentális ismereteink szemléleti betöltődésének leírásaként, igazolási folyamataként.

Szilasi ennek során azonban tisztában van azzal, hogy a fenomenológia nem azonos a naiv pozitívizmussal, mivel pozitívizmusa a redukciókat és a reflexiókat érinti. Azt emeli ki, hogy transzcendentális pozitívizmusról van szó, amely nem az empiriára vonatkozik, hanem a redukciók révén nyert pozitívra, amely a tudataktusokban válik evidenssé a receptív megértés számára.²⁸ A tudományfilozófia fogalmaira lefordítva ez azt jelenti, hogy Szilasi már nem követi a tudomány pozitivistá felfogását, hanem egy új tudományfilozófiai megközelítés irányába indul el, amely a tudomány empirikus eredményeinek elemzése helyett a tudomány tényleges-történeti működésének vizsgálatára helyezi a hangsúlyt. A tudományos tevékenység azon kérdéseit helyezi előtérbe, amelyeket a pozitivisták megválaszolatlanul hagytak. Nem a kész elméletek és tények érdeklik, hanem a tudományos kutatás és felfedezés, amely révén a tudomány képes eljutni magához az adotthoz.²⁹

Mindezek alapján egyetérthetünk Patrick Heelan azon gondolatával, hogy Szilasi Vilmos – Oscar Becker, Hermann Weyl és Kurt Gödel mellett – Husserl és Heidegger korának azon nagy hatású alakjai közé tartozott, akik lefektették a természettudomány erős hermeneutikai fenomenológiájának alapjait, de az 1970-es években ez az irányvonal háttérbe szorult.³⁰ E tekintetben Szilasinak korántsem elhanyagolható a II. világháború utáni német Husserl-recepcióra gyakorolt hatása. Külön is érdemes kiemelni, hogy Szilasi inspirálta gondolkodásában Ludwig Binswanger és Detlev von Uslar, de közvetve hatott Werner Marx és Kerényi Károly fenomenológiaértelmezésére is.

²⁶ Vö. SZILASI 1945: 32.

²⁷ SZILASI 1945: 49.

²⁸ Lásd SZILASI 1961: 128. skk.

²⁹ Vö. KISIEL 1977: 162–181; KISIEL 1971: 195–221.

³⁰ HEELAN 1989: 484.

EGYEDI RÖVIDÍTÉSEK

BSZL = GÁL I. (szerk.) (1979): *Babits–Szilasi levelezés. Dokumentumok* (KELEVÉZ Á. jegyz.). Petőfi Irodalmi Múzeum–NPI, Budapest.

GW 10 = GADAMER, H.-G. (1995): *Gesammelte Werke 10*. J. C. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.

IRODALOMJEGYZÉK

SZILASI V. (1919): *A tudati rendszerezés elméletéről*. Franklin Társulat, Budapest.

SZILASI V. (1930): Edmund Husserl. *Nyugat* 7. 521–532.

SZILASI, W. (1945): *Wissenschaft als Philosophie*. Europa Verlag, Zürich–New York.

SZILASI, W. (1946): *Macht und Ohnmacht des Geistes*. Francke, Bern–München.

SZILASI, W. (1959): *Erführung in die Phänomenologie Edmund Husserls*. Niemeyer, Tübingen.

SZILASI, W. (1961): Werk und Wirkung Husserls. In: *Philosophie und Naturwissenschaft*. Francke, Bern–München.

SZILASI, W. (1965): Inhaltsanalyse, Nachwort und Anhang. In: HUSSERL, E.: *Philosophie als strenge Wissenschaft* (SZILASI, W. Hrsg.). Klostermann, Frankfurt am Main.

HEELAN, P. A. (1989): Yes! There is a Hermeneutics of Natural Science: A Rejoinder to Markus. *Science in Context*, 3. 2. 477–488.

FEHÉR M. I. (1991): Fakten und Apriori... In: *Zur philosophischen Aktualität Heideggers* (PAPENFUSS, D.–PÖGGELER, O. Hrsg.). Klostermann, Frankfurt am Main. 380–408.

FEHÉR M. I. (1985): Egy katedra sorsa. *Magyar Filozófiai Szemle*, 29, 1–2, 292–313.

ROUSE, J. (1987): Husserlain Phenomenology and Scientific Realism. *Philosophy of Science*, 54. 222–232.

RICOEUR, P. (1981): *Hermeneutics and the Human Sciences* (THOMPSON, J. B. ed.). Cambridge University Press, New York.

SOMOGYI J. (1939): Husserl fenomenológiájának kritikai méltatása. *Athenaeum*, XXV, 1–2, 82–94.